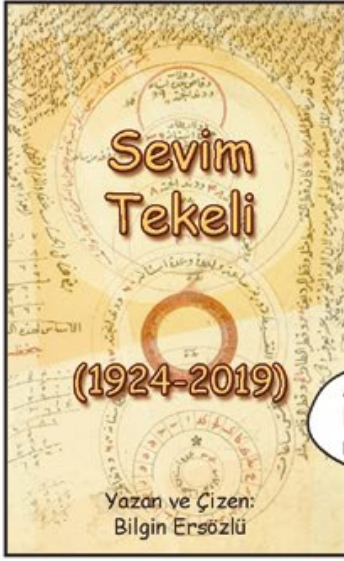

SİMİT ve PEYNİR'le "BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ"

Yıl 1574. İstanbul'un Galata semtinde, kentin en eski ve en yüksek yapılarından biri olan Galata Kulesi'ne çıkan yokuşlardan birindeyiz. Sokakta çelik çomak oynayan çocuklardan biri kafasını kaldırdığında kulede bir hareketlilik olduğunu fark etmiş.

Bak Ali, kulenin tepesinde biri var. Ne yapıyor orada acaba?

Bilmem ki. Elinde de garip bir alet.

Aa! Haydi Peynirciğim, doğru Galata Kulesi'ne. Hem ne olduğunu öğreniriz hem de manzaraya bakarız.

O zaman uzun süre merdiven çıkmaya hazırla kendini Simitçiğim çünkü asansörün icat edilmesine daha yüzlerce yıl var!

Kulenin en üst katındaki kişi, Osmanlı İmparatorluğu'nda yetmişmiş matematikçi ve gökbilimcilerinden Takiyüddin'dir.

Kullandığım bazı gözlem aletleri çok büyük ve ağır. Onları yerleştirebilmek için güçlü dayanak noktalarına ihtiyacım olacak. Bu korkuluklar yeterince sağlam mıdır ki? Güvenli olur mu acaba?

Hımm! Aletlerimi hassasiyetle konumlandırabilmek için duvarda çakılı şu kancalardan da destek sağlayabilirim. Onlara birkaç halat bağlayıp iyice germeli... Eh, gerçek bir rasathane inşa edilene dek burada, böyle geçici çözümlerle idare edeceğim artık.

Oh! Ter içinde kaldık ama şu güzelim İstanbul manzarasına değdi. Yanlış anlamıyorsam Galata Kulesi'nin üst katını gözlemevi olarak kullanacak Takiyüddin Abi, değil mi Peynirciğim?

Evet Simitçiğim. Anladığım kadarıyla bir yandan da kendi rasathanesini, yani gözlemevini inşa ettirmenin peşinde.

Birkaç yıl sonra Cihangir semtinin Tophane sırtlarında Takiyüddin'in girişimleriyle kurulan İstanbul Rasathanesi.

Evet efendiler. Bu gece Koç Takımyıldızı içerisinde seçtiğimiz iki yıldızın arasındaki açısal mesafeyi ölçeceğiz. Yaptığımız trigonometrik hesaplar doğrultusunda gözlem ve ölçüm aletlerimiz doğru konumlara yerleştirildi mi? Hazır mıyız?

Hazırız efendim.

Yaşasın! Başarmış. Gözlemevine kavuşmuş.

Harika! Üstelik ekibini de kurmuş. Baksana, hesaplamalarda ve gözlemlerde ona yardım eden başka insanlar var Takiyüddin'in yanında.

O esnada Baltık Denizi'ndeki Ven Adası'nda, yine kısa süre önce Danimarkalı bilim insanı Tycho Brahe tarafından kurulmuş olan gözlemevindeyiz.

Evet arkadaşlar. Gökyüzü, hazırlamakta olduğumuz yıldız kataloğumuza eklenmeyi bekleyen sayısız yıldızla dolu. Gözlem ve ölçüm aletlerimiz gündüz yaptığımız hesaplar doğrultusunda düzgünce konumlandırıldı mı?

Evet Bay Brahe.

Güzel. O zaman herkes işbaşına.

Hoppala! Takiyüddin'e ne oldu? Birdenbire neden Danimarka'ya geldik? Bu upuzun sarı bıyıklı abi de nereden çıktı?

Ha ha ha! Ben de şaşırdım Simitçiğim. Dur bakalım, anlatır birazdan.

Tıpatıp aynı zamanlarda, biri İstanbul'da diğeri Danimarka ile İsveç arasında bir adada birbirinin yaptıklarından habersiz iki bilim insanı gözlerini aynı göğe çevirmiş, gezegenleri, yıldızları ve türlü gök cisimlerini incelemeye, edindikleri bilgileri kayıt altına almaya koyulmuştur.

Farkında mısın Peynirciğim, kullandıkları aletler birbirine ne kadar benziyor.

Evet Simitçiğim. Genellikle iri ve hantallar ancak o dönemin en gelişmiş gözlem ve ölçüm aletleri bunlar.

Dünyanın farklı kültür ve coğrafyalarında yetişmiş bu iki bilim insanı da kendilerinden önce yaşamış başka bilim insanlarının ürettiği bilgilerden yararlandı ve 16. yüzyılın son çeyreğinde yaptıkları araştırmaları bu bilgilerin üzerine yeni bilgiler kattı.

Eh, her ikisine de teşekkür edelim o zaman. Ancak hâlâ anlayamadığım bir şey var: Öykünün başlığında Sevim Tekeli yazıyor. O kim ve nerede?

Bilmiyorum Simitçiğim ancak bütün bunlarla bir ilişkisi olsa gerek. Okuyup öğrenebiliriz.

Elbette yalnızca gökbilimcilerin değil, daha pek çok farklı alanda çalışan sayısız bilim insanının çabaları sayesinde insanlık, 17. yüzyıl ve sonrasında gitgide artan bir hızla bilimsel gelişmelere tanıklık etti.

Fizikten felsefeye, tıptan matematiğe her alanda bilime önem verildikçe ve bilimsel araştırmalara daha çok olanak sağlandıkça, bilimin ışığı da insanlığı daha fazla aydınlatır oldu.

Takiyüddin ile Tycho Brahe'nin aynı yıllarda gerçekleştirdikleri gökyüzü gözlemlerinin ardından Dünya, Güneş'in çevresinde yüzlerce kez döndü.

Bu kez 1933 yılında Keşan'da, babası ülkenin çeşitli yerlerinde bürokratik görevlerde bulunduğu için o diyar senin bu diyar benim dolaşan Sevim Tekeli'nin o yıl devam ettiği ilkokulun bahçesindeyiz. Küçük Sevim ve bir arkadaşı teneffüste bahçe duvarına oturmuş sohbet ediyor.

Öğretmenimizi çok seviyorum. O yüzden büyüyünce ben de öğretmen olmak istiyorum Sevim. Sen ne olmak istiyorsun?

Şey... Öğretmenimizi ben de çok seviyorum. Belki ben de öğretmen olurum. Ancak kedileri de çok seviyorum. Belki de bir veteriner hekim olmalıyım. Çiçekleri sevdiğim için bir botanikçi de olmak isterim ancak ileride bu isteğim değişebilir. Kim bilir? Bence karar vermek için henüz erken.

Hah! Nihayet günümüze biraz yaklaştık da Sevim Tekeli'yle tanışabildik.

Biraz büyüsün Sevim, bilim insanı öykümüze neden konu olduğuna da görürüz herhâlde.

Sevim Tekeli ilkokuldan sonra önce İzmir Kız Lisesine, ardından İstanbul Üsküdar Amerikan Koleji'ne gider. İyi bir temel eğitim gördüğü bu süreçte yabancı diller öğrenir ve bol bol kitap okur.

Ee? Anlat bakalım, hafta sonun nasıl geçti Sevim?

Nasıl geçsin işte... Ödevlerimi yaptım, Fransızca sınavına çalıştım... Kalan vaktimi de yeni bir kitap okuyarak değerlendirdim. Çok heyecanlı bir dedektiflik romanı. Okumak istersen bitince sana verebilirim.

Dedektiflik romanıysa ben isterim, ben isterim!

Ha ha! Geleceğin külyutmaz dedektifi Simit!

Aydın Sayılı... Aydın Sayılı... Bir yerden tanıdık geliyor ancak nereden?

Bana da hiç yabancı gelmedi. Nereden hatırlıyoruz acaba?

Yüksek öğrenim için Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümünü seçer. Türkiye'de bilim tarihçiliğinin önemli kişilerinden olan Aydın Sayılı'dan aldığı dersler sırasında bu bilim dalına ilgi duyar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü coğrafya içerisinde bilimsel çalışmaların yapıldığı başlıca kentler...

Mezuniyetinin ardından Sevim Tekeli kariyerine akademide devam etme kararı alır ve doktorasını yaparken Aydın Sayılı ile birlikte çalışmaya başlar.

İşte böyle Sevim Hanım. Bizim çalışma ofislerimiz devletlerin ve köklü kurumların arşivleri, müzeler, kütüphaneler... İşimiz sürekli okumak, araştırmak, farklı kaynaklarda rastladığımız kayıtları birbiriyle kıyaslayıp doğrularak söylenti ve hakikati birbirinden ayırmak. Yani âdeta bir dedektif ya da arkeolog gibi çalışarak ülkemizin bilim tarihiyle ilgili kenarda köşede kalmış, unutulmuş bilgi kırıntılarını gün yüzüne çıkarıp birleştiriyor, insanların yararlanabileceği hâle getirmeye çalışıyoruz.

İşte tam yapmak istediğim iş!

Evreka, evreka! Buldum Peynirciğim, buldum! Aydın Sayılı'nın resmi 5 liralık kâğıt paralarımızın arka yüzünde basılı. Oradan biliyormuşuz.

Bravo Dedektif Simit. Senin de gözünden hiçbir ayrıntı kaçmıyor.

Sevim Tekeli üniversitenin Bilim Tarihi Kürsüsünde asistan olarak çalıştığı bu dönemde gökbilim tarihi üzerine araştırmalar yapmaya başlar.

17. yüzyılın başında teleskobun icadının Batı'da gökbilimin ilerlemesine büyük bir hız kazandırdığını biliyoruz. Teleskop öncesi gökbilimde yaşanan gelişmelerse yavaş ve seyrek olduğu için biraz göz ardı ediliyor. O döneme odaklanmakta yarar var.

Aynı zaman diliminde ülkemizde yaşananları merak edip arşivlere daldığında pek çok belgeye rastlar. Bunların arasında özellikle bir kişiyle ilgili kayıtlar dikkatini çeker.

Yazan Takiyüddin... Kendisinin yıldızlara bakıp gelecekte haber verdiğini söyleyen sahte bilimcilerden biri olduğunu sanıyordum ben... Ancak... Bir dakika... Bu alet çizimleri... İlginç... Biraz daha okuyayım hele.

Takip eden yılları Takiyüddin'in yüzyıllar önce yaptığı ancak tozlu raflarda kaybolmuş gökbilim çalışmalarını ortaya çıkarmakla geçirin.

Muhteşem. Kendinden önce Doğu ve Batı uygarlıklarında gökbilim üzerine yazılmış ne varsa okumuş, araştırmış, öğrenmiş...

Kendi ölçüm ve gözlem aletlerini tasarlayıp imal etmiş. Bu aletlerin çalışma prensiplerini en ince ayrıntısına varıncaya kadar anlatmış...

Ve sonunda İstanbul'da çağın en yüksek teknolojilerinin kullanıldığı bir gözlemevi kurulmasını sağlamış...

Yalnızca ülkesindekileri değil, yurt dışındaki arşivleri de didik didik eder ve Takiyüddin'in gözlemevi çalışmalarını Danimarkalı çağdaşı Tycho Brahe'nin gözlemevi çalışmalarıyla karşılaştırır.

Tıpatıp aynı dönemde, benzer koşullarda, aynı teknolojiyle çalışmışlar. Aynı gök cisimlerini incelemiş, aynı gözlem sonuçlarına varmışlar. Öyle ki ikisinin de aynı kuyruklu yıldız gözlemiyle ilgili kayıtları var.

Ancak Tycho Brahe'nin gözlemevi yüzyıllar boyunca insanlığa hizmet etmeyi sürdürüp Kepler gibi gökbilimde çığır açan bilim insanlarının yetişmesini sağlarken...

Takiyüddin'in gözlemevi yalnızca birkaç yıl hizmet edebilmiş.

Gözlemevinin niçin kapandığıyla ilgili pek çok farklı söylenti var. Ancak bu söylentilerden hangisi doğru olursa olsun gözlemevi kayıtları 1580 yılında sona eriyor.

Çok değerli olabilecek gökbilim çalışmalarının önünün tıkanmış olması ne kadar üzücü.

Yazık olmuş gerçekten. Geçmişte yapılmış hatalardan ders çıkarmak gerek. Bilim çok önemli!

Sevim Tekeli tarihte unutulmaya yüz tutmuş başka bilim insanlarının çalışmalarını da gün yüzüne çıkardı. Yazdığı eserlerle farklı kültür ve coğrafyaların bilimsel açıdan nasıl etkileştiğini, bilimsel gelişmelerin hangi koşullarda hızlanıp yavaşladığını ortaya koydu. Yaşamı boyunca üstlendiği tüm görevlerde ülkemizde bilimin her alanda ilerlemesi ve dünyada hak ettiği yere kavuşması için çalıştı.

Ha ha ha! Merak etme, bilimin önemini herkes kabul ediyor artık Simitçiğim. Bak, çocuklar için bile bilim temalı dergiler yayımlanıyor. Haydi o zaman; çalışmalarını devam ettirememiş olsa da Takiyüddin'e, onun öyküsünü gün yüzüne çıkaran bilim tarihçimiz Sevim Tekeli'ye ve dünyanın dört bir yanında bütün insanların iyiliği için çalışan sayısız bilim insanına teşekkür ederek bitirelim bu öykümüzü.

